

Свежа Дачева

**РИТУАЛ ПО ОТВАРЯНЕ
НА СЪРЦЕТО**

София, 2025

© Издателство „Изток-Запад“, 2025

Всички права запазени. Нито една част от тази книга не може да бъде размножавана или предавана по какъвто и да било начин без изричното съгласие на издателство „Изток-Запад“.

© Свежа Дачева, автор, 2025

ISBN 978-619-01-1647-9

Свежа Дачева

РИТУАЛ ПО ОТВАРЯНЕ НА СЪРЦЕТО

Съдържание

Упражнение по запознанство.....	9
Златните облаци над бабината стряха.....	10
Летящата Алиса.....	20
Черничеви дървета.....	22
Изгубеният рай	24
Сън от миналото или от бъдещето	34
Завръщане в родния град	35
Запас от бонбони и стари снимки.....	38
Закваска.....	40
Вишневочервената шапка.....	42
Червено и черно	44
Сън, който ме вкарва в чужда регресия	46
Къде изчезват скъпите за нас неща	49
С какво е населен светът ни	50
Отново на 17 години, 6 август 2015 г., Преображение Господне.....	53
Освобождаване.....	55
Дежавю.....	57
Сън за кремиране на детството	60
Сън, в който неосъщественото се осъществи	61
Да запълня басейна с радост.....	62
Пред огледалото на Вселената.....	64
Упражнение в диагностика	65
Подслушан разговор	66
За и против статистиката.....	67
Целият свят – в орехова черупка.....	68
Хипноза по време на пандемия	70
Упражнение в живеене	79

Захвърлени празни бутилки и бели лебеди.....	81
История с куче или цената на дълга	82
Спомен за един масаж	83
Кръговратът на рециклирането	85
За създанието	86
Вест от Феникс.....	87
Изпращаници-посрещаници	89
Преди и след това.....	91
Черната кутия.....	92
Престой с пътувания	94
Завръщането.....	97
Пълнолуние във Водолей, Таро карта – Смърт	102
Северно лято	103
Портите на Аза се разтварят.....	104
Коридор на затъмненията 2022.....	106
За четенето на вестници или какво става по света.....	109
Упражнение в лапане на снежинки.....	110
Пим=Слънце.....	111
Най-щастливото куче в света се разболя	112
11.11.11	114
Жертвоприношение	115
А защо са лоши понякога?.....	116
Невидимият враг.....	117
Спасявам света.....	118
Тъмните сили и героите	119
Превземането на баира.....	120
Сняг като в приказка	121
Изкърпване	122
Ново съзвездие.....	125
Пътуване от Русе за София след поклонението	128
Портите на сърцето.....	130
Смърт и Възкресение.....	131

Готвене на миди, или има ли начин да се спасим от смъртта	133
Ритуал по отваряне на сърцето	135
Съкровища в ковчежето на сърцата ни	140
Михаела и вещиците	142
Саморасли петунии.....	144
Михаела, която преобърна колата на времето	145
Как Михаела, която след музиката най-много обича да благодари, твори поезия и философия, че и водевили	146
Ежедневие.....	149
Операцията на Михаела.....	150
Снежен човек	153
Михаела и кучетата.....	154
Размишления между две яйца за снасяне.....	155
Лентата, която се развива назад.....	158
Don't worry	160
Новият дом или история с Уроборос.....	161
Сърце от желязо	168
Урок по доверие	169
Вместо послеслов	171

Упражнение по запознанство

*Душата ми идва от някъде другаде – сигурен съм.
И възнамерявам да стигна дотам.*

Руми

При най-различни обстоятелства ми се налага да се запознавам с много нови хора.

По какъвто и начин да се представя, все ми се струва като полуистина.

Как се казвам

Името ми е дадено от други хора.

Коя съм аз?

Жена на неопределена възраст? Омъжена, но живееща сама? Някога невъзвращенка? Политическа емигрантка? Българска и шведска гражданка? Майка на четири деца? Баба на три? Литературовед? Етнолог? Поетеса? Писателка? ~~Политик~~? Съдебна заседателка? Никога не посмях да си направя визитна картичка, защото щеше да стане неестествено дълга. Ако пък си направех визитни картички за всяко едно от изброените по-горе неща, щях да мина за човек, страдащ от разпад на личността.

Иска ми се да им отвърна с въпроса на Емили Дикинсън *Аз никоя съм, а ти кой си?* Или пък да им кажа просто *Аз съм ти и ти си аз в един огледален свят.*

Златните облаци над бабината стряха

*Седалището на душата е там, където се срещат
вътрешният и външният свят.*

Новалис

10 | Детето се е вкопчило в железните пръчки на прозореца. Студът пронизва през дланите цялото му телце, чак до едрата гърд на пухкавата млада жена, притисната в гърба му. Тънките ѝ студени устни докосват ухото му и в стомаха на детето се смесват неприятно студеното и топлото, твърдото и мекото. Пред отсрещната къща, наметнати с бели хавлии, два черни коня издишват пара. Изнасят ковчега. През тясната улица ясно се вижда лицето на старицата. *Къде я носят?*, пита детето, неприятно изненадано от многото хора, които изплюва съседната къща, от странната промяна на улицата и от противното усещане в стомаха си. Жената го притиска до себе си така, че то потъва в меката ѝ плът, и след кратко колебание казва: *Тя е умряла*. Детето се извърща. Лицето на жената е смутено-тържествено. Лицата на хората оттатък улицата са същите и всички изглеждат далечни, чужди и нелепи. Едрият син на старицата помага да наместят ковчега върху катафалката. *Но къде я носят?*, отново иска да знае то и сега вече цялото му същество се бунтува срещу неочакваната промяна. Защото то ясно вижда нейната усмивка, вижда я как седи, облечена в своята старомодна кафява вълнена рокля, върху големите мъхнати камъни сред дивите орехи пред дома си, как изтрива сълзите му с коравата си грапава ръка и го съветва да не бъде чак толкова добро дете, а очите ѝ са дълбоки и тъмни като на стара костенурка. *Тя е умряла*, повтаря безпомощно студено-топлото тяло на майка му, сято с неговото.

Небето се е сринало при хоризонта на февруарската утрин. Димните ръце на мъглата са сключили кръг, и градчето, събра-

но в себе си, не помръдва – като уплътнена с памук коледна играчка в кръглата си кутия. Тя няма да бъде изпратена никога, и никой не знае дали изпращачът и детето, за което е предназначена, съществуват. Но ако тръгнеш по улиците, ще видиш, че къщите стоят строени – войници на пост в овехтелите си червени и сиви гвардейски мундири. Стоят издължени и раздалечени от мъглата, самотни и строги сред графиките на дърветата. Потъмнялото сребро на камбанния звън повтаря още веднъж всичките линии на картината и я прави офорт.

* * *

Години след това тази сцена ми се присънваше с всичките си подробности – само краят беше друг.

Докато хората се суетяха, конете риеха с крак, а кочияшът дремеше на капрата и чакаше знак да тръгне, с цялото си същество аз се вирах в лицето на баба Васила. И ето: тя се надига, сяда в ковчега, обръща главата си към мене и ми се усмихва. Не усещам кога се озовавам до нея. Полека тя слиза от глупавата черна кола. В същия миг конете вирват глави и усетили, че няма нужда повече да важничат, без подкана хукват. Кочияшът смешно се килва, празната задница на колата подскача по неравната улица и преди да се изгуби, разни цветя и треволяци се посипват от нея.

Сядаме на камъните пред дома ѝ, тя скрива ръката ми в големите си топли шепи, поглежда ме в очите, и двете се разсмиваме с глас. Едва тогава се сещам да погледна към хората от процесията. Странна гледка: те са до нас и все пак много далече. Сякаш ги гледам през обърната лупа или през вода. Дребни, разкривени, настръхнали, те бягат напосоки и се блъскат като слепи, устните им се разтварят широко – сигурно пищят, но при нас, върху камъните, е тихо.

Тогава се досещам какво ни дели – те са останали в кутията на мъглявото февруарско утро, а ние двете сме сред дивите орехи на мекия летен следобед.

* * *

Играех в градината, когато майка ми – по-дебела от всякога – влезе в двора с голям вързоп в ръцете и тържествено каза, че това е моята сестричка. Аз веднага поисках да я взема на ръце, но след като ми отказаха, напълно я забравих. Бях на пет години. В живота ми имаше толкова много важни неща...

* * *

Маминка се шура из къщата и бърка тлъстата яхния, която издига пара на печката. Не мога да проумея защо хората се изтезават с ядене. Яденето е най-важното нещо за майка ми. Тя не обича да яде – лапа нервно и не подбира, – но се чувства длъжна да яде редовно и по много. Сякаш нейното предназначение на този свят е да следи всички около нея да ядат редовно и по много. Мъкне огромни мрежи от пазара и се кара с баща ми, че ходи с ръце в джобовете. Маминка по цял ден готви, а на мен ми тикат в устата огромни мазни хапки, от които стомахът ми се свива.

От сутринта скимтя и се влача подир маминка, защото още от вчера е обещала да свърши една важна работа. Но вече наближава обяд, тя все още „няма време“, и миризмата на яхнията така ме отчайва, че излизам на двора.

Градината е посипана с млечнобели ябълки и жълто-розови круши. Събирам колкото мога, а кокошките ме гледат с кръгли завистливи очи и провират шии през тарабите. Аз им хвърлям няколко, за да се махнат. Избирам здравите и започвам да градя дворове, къщи, слънца, цветя и смешни чичовци и лели с усмихнати лица. Лакомите кокошки кълват проядените ябълки и се гонят за по-тлъстите червеи.

Маминка ми вика от сундурмата. Моментално скачам, защото усещам, че не е за ядене. *Донеси я тука*, казва ми троснато, но аз чувствам, че и тя се вълнува от тържествения момент. Веднага донасям Пенка, защото се страхувам да не би някоя битова случайност да ни попречи, и за да не изпусна момента, когато маминка ще извади изпод дюшка модела. Там лежат само една стара библия с черни корици, която тя чете понякога вечер в леглото, и големият жълтеникав лист, сгънат много пъти и добре изпокъсан (тя все се кани да го прекопира и

все не ѝ остава време), на който с плътни и пунктирни линии е изрисуван моделът. Жълтеникавата миризма на този лист и неразбираемите му прескачащи се линии надигат в мен вълни, които замайват главата ми, и светлини започват да се люлеят и примигват. Маминка се надига да си вземе очилата и голямата ножица и после изважда от скрина парче хасе. Сядаме двете на пода и тя разпростира хасето. Приглажда внимателно гънките и изважда от джоба на престилката си малък химически молив. Винаги в този момент се разтрепервам и ми се прииска да се откажа. Пенка ме гледа тревожно с тъжните си бадемови очи и аз съм готова да се разплача. Но маминка е започнала вече да реже плата по кройката и знам, че ако разбере, ще се разсърди, затова си мълча, но вътрешно продължавам да треперя. Докато голямата ножица скърца, маминка съсредоточено се взира в плата и мърда устни. Знам, че има този навик, но сега ми се иска да вярвам, че тя шепне някакви всесилни заклинания всичко да стане както трябва и това донякъде ми вдъхва увереност. Маминка изважда старата си шевна машина, аз вдявам конеца, и за минута всичко е съединено. Сега идва най-тежкият момент. Трябва да разрежем и изхвърлим старите дрехи на Пенка и да нахлузим върху главата ѝ ухаещото на чисто хасе. Всичката ми увереност ме напуска и аз не мога повече да се съпротивлявам на страха, който ме паникьосва. Не издържам и заклева маминка да ѝ нарисува съвсем същото лице.

Това е едно от най-големите чудеса в живота ми – лицето на Пенка ставаше винаги едно и също. Може би през плата прозираше старото ѝ лице, а може би маминка умееше да рисува само това лице, не знам, но бях щастлива, че тя изглеждаше само добре изкъпана, но не и променена. Същите тъжни бадемови очи ме гледаха с любов и разбиране, същата мъничка уста, която не ядеше нищо, същият бретон на челото. Може би защото не ядеше нищо и защото имаше бледо лице и бретон като моя, дълго време считах Пенка за своя единствена кръвна роднина. На близките си, които ме обкръжаваха, гледах като на случайно попаднали в една къща с мен хора, макар че ги обичах. И дълго, много дълго бяхме Пенка, аз и другите.

Накрая маминка ѝ пришиваше пъстри дрехи, но това вече не ме интересуваше. Отначало тези дрехи можеха да се обличат

и събличат, но понеже аз постоянно ги губех, маминка се изхитри да ги пришива със ситни бодове към шията ѝ. Това не ме смущаваше ни най-малко. Плоското добро лице на Пенка беше същото и малко едрата ѝ, поради честите смени на плата, глава лежеше доверчиво на рамото ми....

Понякога отивахме с Пенка да видим какво прави купената ми кукла. Тя седеше в един шкаф в спалнята на майка ми, заедно с нафталина. Беше голяма, с гладка блестяща розова кожа, с красиво оформени шия, ръце и крака и, освен всичко друго, имаше и разкошни дебели плитки, привързани със синя панделка. Тя можеше да отваря и затваря очи така, сякаш непрестанно се чуди на нещо. Когато отваряхме шкафа, тя ни поглеждаше, учудена, че съществуваме, и ни заливаше със смущаващата миризма на нафталин. Много пъти кроих планове да ѝ взема чудесните дрехи и да облека с тях Пенка. Тази кукла имаше бяла блузка със седефени копчета и кръгла якичка и пола с презрамки от тъмносиня тежка коприна, която се хлъзгаше по гладкото ѝ хладно тяло. Беше обута в къси бели чорапки и мънички летни обувки с връзки. Не го направих никога, защото се срамувах да я оставя такава учудена, гола и сама, и защото Пенка ми се струваше достатъчно красива и без тях. Тази кукла ми беше особено чужда заради изхвъркналото коремче и червените пълтни устни. Подозирах я в таен живот – бях сигурна, че скрито яде.

* * *

Сутрешната прохлада отстъпва пред обедната горещина. Аз съм отдавна в градината и гледам как на сундурмата дядо ми завършва последните си приготовления преди да излезе. Първите дни от седмицата, които се научих да различавам, бяха петък и неделя. В неделя майка ми и баща ми си бяха вкъщи, а в петък дядо отиваше до бръснарницата и това правеше този ден ритуален.

Още със събуждането във въздуха започва да витае празничност, понесена на нафталинови криле, защото маминка вече е извадила от тъмните глъбини на гардероба оня дядов шаечен костюм, който той – неизменно – и зиме, и лете – обличаше в петъчните дни. След закуската той с бавна тържест-

веност го обличаше над чистата риза и новите чорапи, и тогава настъпваше момента на дългото обуване. Още от предния ден дядо собственооръчно си беше лъснал „чизмите“, и въпреки че те блестяха като огледало, изваждаше от шкафа на сундурмата едно специално парцалче от черно гладко кадифе и ги търкаше, и ги галеше с това магическо парче плат, който аз тайно изследвах всеки път след заминаването му, докато маминка не излезеше от къщи и с ръце на кръста не възкликнеше: *И муха да кацне на тях, ще се разчекне!* Чак тогава, сякаш чакал тази важна реплика, дядо влизаше вътре и си вземаше галошите. Така направи и сега.

Това беше моментът, в който аз можех да разгледам тези забележителни чизми отблизо, защото през всичките останали дни на седмицата не можеха да бъдат видени на никое от достъпните за мен места из къщата. Това ги правеше още по-тайнствени, и ако ми кажеха, че те идват специално за пътците отнякъде, щях да повярвам. Сега стоях пред мен – загадъчно усмихнати, – тези единствени по рода си чизми, с дебели чисти подметки, с кончове до глезените, изработени от кафяв шаечен плат и кожа, или по-точно – благодарение на усърдието на дядо – от тъмно стъкло, което отразяваше безпогрешно настроенятия на небето. И въпреки че изглеждаха неуязвими и безсмъртни, дядо никога не смееше да ги носи без да нахлузи отгоре им плитки, блестящи галоши. Този факт идваше да потвърди за последен път неземния произход и предназначение на тези особени, неприличащи на нищо друго, същества. И през ум не ми минаваше да ги свържа с рода на обувките, които всички останали носехме. Те до такава степен оживяваха в блестящата си, полуусмихната същност, че аз съвсем сериозно се питах дали *те* водят дядо до бръснарницата или *той* ги води там. Бръснарницата, която никога не бях виждала, и бръснарят, за когото знаех, че чака там, поемаха също от ореола на чизмите и ставаха нещо специално, отдалечено от всичко друго в живота – храм с жрец в него, например.

Накрая маминка му подаваше излъскания, тъмнокафяв и, с метално острие на долния край бастун, който дядо винаги беше носил, но на който започна истински да се подпира едва след

много години. Засега той го опираше леко в земята и после, в ритъма на стъпките си, го отхвърляше почти хоризонтално напред, сякаш дирижираше и без това равния си вървеж. Дребен, сух, изпънат като струна в широкия си шаячен костюм, дирижайки ритъма на петъците с неизменния си бастун, той се понасяше с вълшебните си чизми през пътната врата към един голям и неизвестен за мен свят, за да се върне след час-два и да донесе миризмите на бръснарницата вкъщи.

Понякога заедно с чуждите миризми го придружаваше по някой старец, негов приятел. Те сядаха край масата в кухнята или на сундурмата и продължаваха някакъв започнат отвън спор. Тези спорове, поради своята непонятност, ми се струваха като един единствен – вечен, продължаващ във времето и пространството. След малко дядо слизаше в мазето и се връщаше с гарафа рубиненочервено вино. Наливаше на себе си един-единствен път, а на госта доливаше, докато гласът на непознатия се извисяваше толкова повече, колкото виното в гарафата намаляваше. Маминка, с гръб към тях, режеше на кубчета кашкавал, сирене и сушен, обилно поръсен с червен пипер, бут и мърмореше, че пак за пустата политика се карат. Всъщност дядо почти не говореше, само хъмкаше от време на време – подигравателно, назидателно или заплашително. Тези хъмкания бяха като масло в огъня за гостенина и той отпускате, колкото можеше, гласа си. Дядо продължаваше неизчерпаемата си гама от хъмканици, но по лицето му и аз, и маминка разбирахме, че започва да се ядосва. Когато гарафата свършеше, гостът започваше да се оглежда за нова, а дядо ставаше бавно от масата и, гледайки го право във възбудените очи, с равен глас казваше: *А, дигай се!* Гостът се опитваше да го обърне на шега и да си изпроси още вино, като му казваше *да не става скръънца*, но дядо, престанал вече да хъмка, без да му мигне окото, още веднъж повтаряше *А, дигай се!*, което ме караше да го смятам за най-смелия човек в света. На мен тези гости също не ми харесваха, защото много се пенеха и кисваха дядо, но не би ми стискало да ги прекъсна на половин дума, да ги погледна спокойно в очите и да кажа: *А, дигай се!*

След госта маминка мърмореше на дядо *че защо си мъкне приятелите, като знае, че не може да ги търпи* и после прими-

рително добавяше: *Хайде, момче, иди се преоблечи, че ще ядем.* Това нейно *момче* ме учудваше силно и аз, след като не успявах да го свържа с дядо, който все още седеше край масата, си представях, че се отнася за някакво седнало вътре в дядо и видимо само за нея, дете. И това видение се включваше идеално сред останалите петъчни мистерии. Дядо, без да отговаря и без да бърза, се надигаше и отиваше да си смени дрехите и с това включваше остатъка от петъка към обикновените делници.

Тези посещения даваха повод на маминка да ми разказва по нещо за дядо. Така постепенно научих, че дядо е *изкарал три войни*, че *години е гнил в окопите* и, най-главното, че се бил *отвратил от приятелите си*, които донесли от Междусъюзническата война скъпи накити и златни часовници. Самият дядо разказваше за опустелите къщи, в които влизали – уютни, но така набързо изоставени, че, недоизяден, обедът стоял на масата – и как войниците, усетили се страшни и силни, с груби шег и смехове си чистели ботушите в завесите на прозорците. Как пред очите му *хора, които бил смятал за хора*, смъквали, без да се свенят, от мъртвите тела на враговете си всичко, което им харесвало, за да го донесат после на жените и децата си. Никога няма да забравя дълбокото отвращение, което го разтърсваше отвътре и се изписваше на лицето му при тези спомени.

Сам дядо беше донесъл единствено един тумбест пиринчен будилник, който бил намерил захвърлен сред полето, и решил, че не му е там мястото, го прибрал, за да го постави по-късно до радиоточката над леглото си, редом с белия порцеланов слон. Този часовник съпроводи цялото ми детство със своята добросъвестна точност, защото дядо никога не забравяше да го навива. Много години по-късно, когато и дядо, и маминка вече ги нямаше на този свят, а аз не живеях в родната си къща, в едно от писмата си, между вестите за умрели съседи, приятели и роднини, майка ми писа, че дядовият часовник *спрял да върви*.

Единственият светъл спомен от войните беше обявяването на края на Междусъюзническата война. Вестта дошла с духовна музика, която засвирила *Северняшкото хоро*. Дядо разправяше как в радостта си войниците и самият той се наловили на това хоро, как блъскали с крака в земята, сякаш искали да я продъ-

нят. Не знам кое точно е било това хоро, но винаги, когато чуя *Дунавското*, ме полазват тръпки, и виждам все същата, дядовата, картина. Прашни, потни, измъчени войници сред пустото чуждо поле, утъпкано от конски и човешки нозе, издълбано от гранати; хванати за ръце, бият крака в спечената, напоена с човешка кръв, страх и омраза земя. Много по-късно научих, че това хоро е създадено от Дико Илиев, който също като дядо ми е участвал във всичките тези войни и едно от първите си хора, *Искърското*, е написал по време на Първата световна война на фронта.

Третата и последната за дядо война, свършила за него драматично. Както седял, пушел и приказвал със своите другари при едно затишие между боевете, в палатката паднал снаряд. Когато дядо, оглушал от избухването и полузатрупан с пръст, дошъл на себе си и се огледал, видял, че е единствен жив сред прясно разкъсаните човешки тела наоколо – телата на другарите, с които допреди минути са пушили сладко и са кроили планове какво ще правят като се върнат вкъщи. Тогава на дядо така му прилошало, че притичалите войници като го видели прежълтял, решили, че жлъчката му се е пукнала. Получил отпускат и си дошъл вкъщи – ни жив, ни умрял. Маминка, която никога не разказваше как тя самата е прекарала годините на войната сама, с четири невръстни деца и болни свекър и свекърва на главата ѝ, казваше, че тогава зарязала всичко и посветила следващите месеци на дълги разходки с дядо чак до лозята, на километри далеч от града, *да му говори, защото не бил на себе си*. Въпреки бабините заложби на психиатър, потресът на дядо бил така дълбок, че след като му изтекла отпуската решил, че е по-добре да го разстрелят като дезертьор, отколкото да се върне в страшната мелница, която поглъща живи хора и ги изплюва на окървавени парчета. И докато маминка се вайкала на умряло, в близките дни обявили края на войната. Дядо имаше пророчески способности и се гордееше да ги подчертава.

Но най-силно от всичко сред тези, поразяващи детското ми въображение разкази, в мен се бяха врязали думите на дядо, че той и през трите войни *в жив човек не е гръмвал*, че *е носил пушката като сопa*, а когато му се наложило да стреля, стрелял високо във въздуха. Това негово признание го правеше един-

ствен и изключителен, почти като вълшебните му чизми и аз в сърцето си го поставях над всичко и над всички. С годините, когато започнах да проглеждам за Големия, за Външния свят, този трон си издигаше все по-високо и ставаше все по-неприкосновен. Затова, когато майка ми понякога намекваше, че на младини дядо *хич не е бил цвете* и че след войните се бил *опиянчил*, че по цели нощи седял в кръчмите и лепял петолевки по челата на певачките, че циганите цигулари го съпровождали чак до вкъщи, аз не исках дори да слушам, защото нищо не можеше да накърни нито ореола на дребничкия ми, хъмкащ дядо, нито на чизмите му, в които се оглеждаше петъчното небе на моето детство.

1992 г.